

методолого-теоретичних позицій, у подальшому можуть служити основою для формування цілісної криміналістичної моделі вирішення зазначених проблем. На основі отриманих результатів необхідно створити комплекс науково обґрунтованих криміналістичних рекомендацій, що дозволяють слідчому вже на початковому етапі розслідування виявляти факти протидії, встановлювати причетних осіб, нейтралізуючи наслідки цієї протидії.

Список літератури: 1. Белкин Р. С. Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования / под ред. Т. В. Аверьянова и Р. С. Белкина. – М. : Новый Юрист, 1997. – 400 с. 2. Трухачев В. В. Криминалистический анализ сокрытия преступной деятельности / В. В. Трухачев. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2000. – 224 с. 3. Волобуев А. Ф. Противодействие расследованию экономических преступлений и его преодоление / А. Ф. Волобуев // Государство и право. – 2002. – № 4. – С. 42–47. 4. Осипян Р. Ш. Криминалистические аспекты преодоления противодействия расследованию преступлений как составная часть следственной деятельности : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Осипян Роберт Шабоевич. – Калининград, 2009. – 21 с. 5. Саньков В. И. Тактические ошибки следователя при получении и проверке признания в убийстве: причины, предупреждение, нейтрализация последствий : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Саньков Валерий Иванович. – Воронеж, 2003. – 24 с.

Надійшла до редколегії 10.02.2012

Проанализирована следственная практика и научная литература относительно детализации способов противодействия расследованию тяжких и особо тяжких преступлений против жизни и здоровья человека и путей их преодоления.

Analysis of investigative practices and scientific literature detailing the ways of counteraction to the investigation of serious and especially serious crimes against life and health of people and ways of overcoming it is made.

УДК 343.182

Ю. І. Кицан

Підслідність кримінальних справ: перспективи вдосконалення нормативно-правового регулювання

Досліджено актуальні питання вдосконалення нормативно-правового регулювання підслідності кримінальних справ, висловлено конкретні пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства.

Судово-правова реформа в Україні здійснюється в умовах суттєвих змін в економічному, соціальному та політичному житті держави, трансформації загальноприйнятих суспільних поглядів на

© Кицан Ю. І., 2012

організацію та функціонування всієї системи кримінальної юстиції. У зв'язку з цим особливого значення набуває правотворча робота, що має на меті як впровадження нових правових інститутів, так і діяльність щодо удосконалення тих, які вже існують у галузі кримінально-процесуального права.

Проблема підслідності кримінальних справ протягом тривалого часу є предметом уваги науковців. До неї звертались у своїх працях такі процесуалісти, як Ю. М. Білозеров, С. В. Бородін, А. Н. Гусєв, З. З. Зінатулін, М. А. Підгородецький, М. С. Салахов, О. О. Чувільов, А. Д. Чулюкіна, В. М. Ягодинський та інші вчені.

Правильне вирішення підслідності гарантує повне, всебічне, об'єктивне і швидке розслідування злочинів, запобігання тяганини з передачею кримінальних справ від одного органу досудового розслідування іншому. Інститут підслідності є одним із засобів забезпечення законності в кримінальному судочинстві.

На думку І. Г. Башинської, в теорії кримінального процесу поняття підслідності використовується у двох значеннях: 1) як кримінально-процесуальна категорія, що визначає дотримання загальних умов досудового розслідування, 2) як кримінально-процесуальний інститут [1, с. 13]. На думку А. Д. Удалової, загальні положення досудового розслідування – це визначені законом на основі принципів кримінального процесу положення, правила, які віддзеркалюють характерні риси та особливості досудового розслідування як стадії та своїми вимогами спонукають органи дізнання й досудового слідства до швидкого, раціонального, всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи, виконання завдань цієї стадії та охорони в ній прав, свобод і законних інтересів громадян і юридичних осіб [2, с. 36].

Слід визнати обґрунтованими позиції вчених щодо виділення шести ознак підслідності: предметної (родової), територіальної, персональної, за зв'язком справ, альтернативної та за визначенням прокурора (виключної, універсальної, імперативної). Наводяться аргументи на користь виділення ознаки підслідності за визначенням прокурора, крім того з урахуванням новітніх змін і доповнень чинного кримінально-процесуального законодавства конкретизуються випадки, в яких прокурор уповноважений визначати підслідність кримінальних справ.

У даний час у справі вдосконалення відповідних законодавчих приписів передусім слід виходити з потреби точного узгодження функціонального призначення правоохоронного органу і справ, підслідних слідчим відповідного відомства. Слід зауважити, що прикладом недостатньої послідовності законодавця можуть слугувати положення ст. 112 КПК, згідно з якими справи про злочини, передбачені ч. 1 та 2 ст. 176, 177 КК, віднесені до підслідності слідчих органів внутрішніх справ, а справи про злочини, передбачені ч. 3 ст. 176, ч. 3 ст. 177, – повинні розслідуватися слідчими прокуратури. Наступним проблемним питанням залишається визначення

підслідності за ст. 201 КК, яка за чинним законодавством відноситься до підслідності Служби безпеки України, хоча непоодинокими є нарікання, що діяння в рамках такого злочину, як контрабанда, навряд чи можна відносити до числа тих, які загрожують основам національної безпеки. Слід зауважити, що законодавцем робляться певні кроки щодо вирішення окремих проблем предметної підслідності, наприклад, Закон України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо приведення підслідності у відповідність із компетенцією правоохоронних органів» [3].

У контексті вдосконалення предметної підслідності належить на законодавчому рівні вирішити питання стосовно визначення підслідності кримінальних справ між слідчими різних ланок однієї системи. Необхідно врахувати ту обставину, що для якнайшвидшого та повного розслідування злочинів кримінальні справи розслідують слідчі частини в центральних або регіональних апаратах. Таким чином, потрібно унеможливити ситуації, коли складні багатоепізодні справи розслідують слідчі та старші слідчі, а натомість слідчі з особливо важливих справ провадять досудове слідство у менш складних справах.

Згідно зі ст. 116 КПК досудове слідство провадиться в тому районі, де вчинено злочин. Якщо місце злочину невідоме, то з метою найбільш швидкого, об'єктивного і повного розслідування воно може провадитися за місцем виявлення злочину або за місцем перебування підозрюваного, обвинуваченого чи більшості свідків. Якщо не співпадає місце вчинення суспільно небезпечних дій (бездіяльності) та їх злочинних наслідків, то місцем вчинення злочину слід вважати те, де були вчинені дії, які призвели до злочинного результату. А. М. Гусев, досліджуючи в контексті питань підсудності підстави визначення територіальної підсудності кримінальної справи, вказував, що до додаткових підстав визначення підсудності за територіальною ознакою кримінальної справи відносяться: 1) місце затримання або місце перебування обвинуваченого; 2) місце перебування потерпілого; 3) місце порушення кримінальної справи; 4) місце закінчення розслідування кримінальної справи; 5) у випадках вчинення кількох злочинів у різних місцях у різний час – місце вчинення останнього злочину; 6) у випадках вчинення кількох злочинів одночасно в різних місцях – місце здійснення найбільш тяжкого злочину; 7) у випадках триваючих і продовжуваних злочинів – місце закінчення злочину; 8) місце настання результатів злочину, коли воно не збігається з місцем вчинення злочинного діяння; 9) у випадках злочинної бездіяльності – місце, де обвинувачений повинен був виконати обов'язкові дії, які він не вчиняв, або місце настання шкоди, заподіяної злочинною бездіяльністю; 10) місце вчинення дій виконавцями – щодо всіх співучасників злочину. Зазначені підстави містяться у кримінально-процесуальному законодавстві, деякі висунуті судовою практикою [4, с. 27–28]. З таким підходом у принципі можна погодитися.

Однак, у теорії кримінального процесу залишається недостатньо дослідженим питання територіальної підслідності справ про триваючі та продовжувані злочини. Окремі автори вважають, що місцем злочину потрібно вважати будь-яке місце, де протягом якогось часу здійснювався цей злочин [5, с. 223]. З. З. Зінатулін, М. С. Салахов, А. Д. Чулюкін вважають, що місцем вчинення триваючого злочину необхідно вважати місце, де він почався [6, с. 33]. Важливо підкреслити, що будь-яка невизначеність правил територіальної підслідності може спричинити затягування строків розслідування, в окремих випадках звести нанівець усі можливості щодо розкриття злочину по гарячих слідах. У науковій літературі неодноразово вказувалося, що в окремих випадках слідчий має право й навіть зобов'язаний порушити кримінальну справу, яка йому не підслідна. Якщо немає можливості передати матеріали за підслідністю, слідчий повинен порушити кримінальну справу і провести необхідні слідчі дії по закріпленню слідів злочину. Такі випадки можуть мати місце тоді, коли зволікання і закріплення слідів злочину загрожувало б настанням небажаних наслідків (наприклад, втрата доказів і т. ін.). Після провадження необхідних слідчих дій із фіксації слідів злочинів такі справи повинні бути передані за підслідністю компетентному слідчому. Видається доцільним закріпити таке правило у кримінально-процесуальному законі.

На нашу думку, кримінально-процесуальне законодавство повинно містити достатні гарантії, які б мінімізували можливість для прийняття незаконних чи необґрунтованих рішень щодо направлення справи за підслідністю. Тому, на наш погляд, необхідно посилити прокурорський нагляд стосовно прийняття рішень про направлення справи за підслідністю і матеріалів дослідчої перевірки за належністю. Зокрема, пропонуємо запровадити одержання згоди прокурора щодо прийняття рішення про направлення справи за підслідністю та законодавчо закріпити обов'язок слідчого проводити невідкладні слідчі дії у такій справі. «Здійснювані на практиці дії начальника слідчого підрозділу про необхідність направлення справ, – як зазначають П. І. Мінюков та А. П. Мінюков, – не узгоджуються з процесуальним порядком передачі справи за підслідністю, передбаченим ст. 116 КПК, відповідно до якої слідчий, установивши, що справа йому не підслідна, зобов'язаний виконати всі невідкладні слідчі дії, після чого передати справу прокурору для направлення її за підслідністю. В органах внутрішніх справ контроль за обґрунтованістю направлення кримінальної справи здійснює начальник слідчого підрозділу. Передача справи за підслідністю здійснюється за його вказівкою, тому що інакше ускладнюється його контроль за слідством, також з'ясовується питання у прокуратурі» [7, с. 37].

Тому поділяємо пропозицію вказаних науковців, що доцільно ст. 116 КПК доповнити вказівкою про те, що слідчий передає справу через начальника слідчого відділу чи прокурора. Закріплення в законі такого правила буде сприяти швидкості й повноті

розслідування і посилить процесуальні права начальника слідчого відділу.

Окремо слід звернути увагу на питання посилення відомчого і прокурорського контролю відносно прийняття рішення про направлення матеріалів дослідчої перевірки за належністю не лише іншим слідчим, але й іншим органам державної влади та місцевого самоврядування. Слід відзначити ще один важливий момент, зокрема можливість направлення заяв та повідомлень про злочини, якщо слідчий встановив наявність адміністративного чи дисциплінарного правопорушення, на розгляд відповідним органам. Таке законодавче правило містить приховану можливість для недобросовісних працівників слідчого апарату скеровувати заяви про злочини на розгляд органам, які не мають ані повноважень, ані можливостей належним чином перевірити наявність чи відсутність ознак злочину. Можливим шляхом вирішення цього питання є закріплення положення, відповідно до якого слідчий, направляючи заяву чи повідомлення про злочин за належністю органам, які уповноважені вирішувати питання про притягнення осіб до адміністративної, дисциплінарної чи іншої відповідальності, одночасно має виносити постанову про відмову в порушенні кримінальної справи.

У контексті вдосконалення правил щодо персональної підслідності необхідно звернути увагу на наступну невизначеність у чинному законодавстві. За персональною ознакою до виключної підслідності слідчих прокуратури віднесено справи про злочини, вчинені працівниками правоохоронних органів (ч. 1 ст. 112 КПК). В основі виділення спеціальної (персональної) підслідності лежить характеристика суб'єкта злочину як особи, яка в силу виконання своїх службових обов'язків потребує розгляду кримінальної справи іншим органом розслідування, який у змозі дати подіям належну оцінку з урахуванням наявних спеціальних знань. Виходячи зі змісту закону, кримінальні справи про злочини вказаної категорії осіб повинні розслідуватися слідчими прокуратури, незалежно від того, якого характеру злочин вони вчинили (службовий, побутовий чи ін.).

М. А. Мельник, М. І. Хавронюк, а також інші автори цілком обґрунтовано вказують, що поняття «правоохоронні органи» є одним із найживіших у праві. Проте, застосовуючи його в нормативно-правових актах, публічних виступах тощо, суб'єкти такого застосування навряд чи завжди усвідомлюють, що саме вони хотіли виразити» [8, с. 16]. Нормативна невизначеність цього поняття часто може призводити до колізій і непорозумінь під час застосування тих чи інших положень закону. Проте, нормативна невизначеність поняття «правоохоронні органи» може призводити до колізій і непорозумінь при застосуванні цієї правової норми. Як свідчить аналіз законодавства України, поняття «правоохоронні органи» надто нечітко, суперечливо і непослідовно визначено у різних законах, які так чи інакше стосуються їх діяльності. Така ситуація не тільки свідчить про відсутність єдиного підходу в розумінні того,

які органи є правоохоронними, не просто ускладнює вирішення теоретичних проблем у цій сфері, але й здійснює негативний вплив на діяльність органів досудового слідства у справі визначення підслідності кримінальних справ. Виникають спори про підслідність, які перешкоджають швидкому, повному і всебічному розслідуванню кримінальних справ. На нашу думку, для усунення існуючої проблеми треба закріпити визначення та вичерпний перелік правоохоронних органів у ст. 32 КПК України.

Запровадження запропонованих змін і доповнень, на нашу думку, дозволить створити додаткові гарантії законності в контексті дотримання правил підслідності, оперативно виявляти та усувати допущені порушення.

Список літератури: 1. Башинская И. Г. Проблемы правовой регламентации института подследственности в российском уголовном судопроизводстве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Башинская Инна Геннадьевна. – М., 2007. – 249 с. 2. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України. Особлива частина : [підручник] / Л. Д. Удалова. – К. : Кондор, 2005. – 152 с. 3. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо приведення підслідності у відповідність із компетенцією правоохоронних органів : закон України від 18 трав. 2010 р. № 2262-VI [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-17>. 4. Гусев Л. Н. Подсудность уголовных дел : [монография] / Л. Н. Гусев. – М. : Госюриздат, 1955. – 110 с. 5. Дурманов Н. Д. Советский уголовный закон / Н. Д. Дурманов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1967. – 310 с. 6. Зинатуллин З. З. Подследственность уголовных дел / З. З. Зинатуллин, М. С. Салахов, Л. Д. Чулюкин. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1986. – 104 с. 7. Мінюков П. І. Процесуальні повноваження начальника слідчого відділу (відділення) органів внутрішніх справ і проблеми керівництва досудовим слідством / П. І. Мінюков, А. П. Мінюков. – К. : Кондор, 2004. – 214 с. 8. Мельник М. Л. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : [навч. посіб.] / Мельник М. Л., Хавронюк М. І. – К. : Атіка, 2002. – 576 с. 9. Советский уголовный процесс / под ред. С. В. Бородин и И. Д. Перлова. – М. : ВШ МООП СССР, 1962. – 530 с. 10. Ягодинський В. Н. Підслідність злочинів / В. Н. Ягодинський // Право України. – 1993. – № 2. – С. 19–22.

Надійшла до редакції 20.01.2012

Исследованы актуальные вопросы усовершенствования нормативно-правового регулирования подследственности уголовных дел, сформулированы конкретные предложения относительно внесения изменений в действующее законодательство.

The issues of improvement of criminal cases jurisdiction legal regulation are examined, specific proposals for amendments to existing legislation are expressed.